

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΡΙΔΟΣ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΠΡΟΣΚΟΜΙΔΗΣ

Κατά τόν ΙΖ' αιώνα, ἡ ἐν Ἁγίῳ Ὁρει μοναστική ἀδελφότης ἐταράσσετο ὑπὸ τῆς περὶ τῆς ἱερᾶς Προσκομιδῆς¹ ἔριδος, ἀφορώσης εἰς τὴν ἀκριβῆ θέσιν τῆς μερίδος τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ ἁγίῳ δισκαρίῳ.

Συμφώνως τῇ ἀρχαίᾳ λειτουργικῇ πράξει τῆς Ἐκκλησίας, ἡ μερίς τῆς Θεοτόκου τίθεται ἐκ δεξιῶν τοῦ Ἁγίου Ἄρτου κατὰ τὸ ψαλμικόν «παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου» (Ψαλμ. 44, 10). Ἀλλά, τίνα τὰ δεξιὰ τοῦ ἄρτου; Εἶναι, ἄραγε, τὰ πρὸς τὸ ἀριστερόν μέρος τοῦ ἱερέως; Εἶναι τὰ πρὸς τὸ ἅγιον Ποτήριον; Ἴδού τὸ ζήτημα, ὅπερ τὸν φιλήσυχον Ἄθωνα συνετάραξε².

Ἡ ἔρις παρουσίασε κινδυνώδη χαρακτῆρα, διασπῶσα τὴν ἐνότητα τῶν ἀγιορειτῶν πατέρων καί, ὡς εὐστόχως τονίζει ὁ Μανουὴλ Γεδεών, «ἀδελφοί, διὰ τε τῶν δεσμῶν τοῦ βαπτίσματος καὶ τῶν τῆς ὑπακοῆς καὶ ἀγάπης, τῆς ὀφειλούσης ὑπάρχειν ἀνυποκρίτου μεταξὺ αὐτῶν, συνδεδεμένοι ὕβρίσθησαν, ἠτίμασαν ἀλλήλους, διεπληκτίσθησαν, προὔπηλακίσθησαν»³. Ὁ ἐν λόγῳ πολυγραφότατος ἀνὴρ προσδιορίζει, χρονικῶς, τὴν ἔναρξιν τῆς ἔριδος κατὰ τὸ ἔτος 1665, ὅτε καὶ ἀφίκετο ἐν τῷ Ἁγίῳ Ὁρει ὁ παρατηθὴς τοῦ Θρόνου Οἰκουμενικός Πατριάρχης Διονύσιος Γ' Βάρδαλις⁴.

---

¹ Περί τῆς ἱερᾶς Προσκομιδῆς, τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς θέσεώς της ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ λειτουργικῇ πράξει, ἰδὲ: Κ. Καλλινίκου, Ὁ Χριστιανικὸς ναὸς καὶ τὰ τελούμενα ἐν αὐτῷ, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθῆναι 1969, σ. 304-312, ἔνθα καὶ βιβλιογραφία. Παντ. Ροδοπούλου, «Προσκομιδί», *ΘΗΕ*, 10 (Ἀθῆναι 1966) σ. 651-654, ἔνθα καὶ βιβλιογραφία.

² Κ. Καλλινίκου, *ἐν. ἀν.*, σ. 307.

³ Μανουὴλ Γεδεών, «Ἐτεροδιδασκαλία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως», *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια*, 3 (1883), σ. 596.

⁴ Μανουὴλ Γεδεών, *Ὁ Ἄθως*, Ἀθῆναι 1990, σ. 150. Τάσου Γρηγοπούλου, «Διονύσιος ὁ Γ'. Ὁ Βαρδαλίς πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (1662-1665)», *ΘΗΕ*, 5 (Ἀθῆναι 1964) σ. 22-23, ἔνθα καὶ βιβλιογραφία. Ὁ ἐν λόγῳ πατριάρχης διετέλεσε μητροπολίτης Λαρίσης (1652-1662). Ἰδὲ: Νικ. Παπαθεοδώρου, «Ἰγνηλατώντας τὴν παλαιὰ Λάρισα. Διονύσιος Γ' Βάρδαλις, μητροπολίτης Λαρίσης [1652-1662]», ἐφημ. *Ἐλευθερία*, 5.9.2018.

Πῶς ἐξελίχθη αὐτὴ καὶ τίνι τρόπῳ ἔληξε εἶναι ἄγνωστον. Ἴσως, τὸ σχετικὸν μὲ τὴν ἔριδα ἀποσταλέν συνοδικὸν ἔγγραφον τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Παρθενίου Δ΄ τοῦ Μογιλάλου (1665-1668, β΄ πατριαρχεία) νά ἔλυσε τὸ ζήτημα καὶ νά κατέπαυσε τὴ διαμάχην⁵.

Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ ἔρις ἐξηπλώθη καὶ ἐκτός τοῦ Ἁγίου Ὅρους, γεγονός τὸ ὁποῖον προεκάλεσε, περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΖ΄ αἰῶνος, τὴν συγγραφὴν «ἀποκρίσεως» πρὸς τοὺς ἐρωτήσαντας, «ποῦ δεῖ τίθεσθαι τὴν μερίδαν τῆς Παναγίας ἐν τῇ ἱερᾷ Προσκομιδῇ»⁶, ὑπὸ τοῦ Βαλασίου⁷, μεγάλου ῥήτορος, σκευοφύλακος τῆς Μ. Ἐκκλησίας καὶ διδασκάλου τῆς πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας. Ἡ ἐν λόγῳ «Ἀπόκρισις» ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Παρθενίου Δ΄ τοῦ Μογιλάλου πρὸς τοὺς Ἁγιορεῖτες πατέρες.

Ὁ Βαλάσιος συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν σοφῶν καὶ λογίων τοῦ Γένους. Ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος σημειώνει χαρακτηριστικά: «Ἔστι δὲ αὐτὸς ὁ κύριος Μπαλάσις, ὁ ἐντιμώτατος καὶ σοφώτατος ἄρχων, μέγας σκευοφύλαξ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας εὐλαβέστατος, θεοφιλέστατος, φιλαληθέστατος, ἀδωροδόκιτος (...). Ἦταν σύγχρονος τοῦ περιωνύμου πρωτοφάλου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Μανουὴλ Χρυσάφι τοῦ νέου καὶ μαθητῆς τοῦ Νέων Πατρῶν Γερμανοῦ⁸.

Ὁ Μανουὴλ Γεδεών⁹ μᾶς πληροφοροεῖ ὅτι ἡ ἀνωτέρω «ἀπόκρισις» εὗρηται ἐν τῇ Πατριαρχικῇ Βιβλιοθήκῃ τῶν Ἱεροσολύμων καὶ ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν Σμύρῃνῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς.

⁵ Γεράσιμος Σμυρνάκης, *Τὸ Ἅγιον Ὅρος*, ἐν Ἀθήναις 1903, σ. 136. Περί τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Παρθενίου Δ΄, ἰδέ: Γ. Δ. Μεταλληνοῦ, «Παρθένιος ὁ Δ΄. Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Μογιλάλος», *ΘΗΕ*, 10 (Ἀθῆνα 1966) σ. 57-58, ἐνθα καὶ βιβλιογραφία.

⁶ Μανουὴλ Γεδεών, «Ἐτεροδιδασκαλία...», *ἐν. ἀν.*, σ. 598.

⁷ Τάσος Ἀθ. Γριτσοπούλου, Πατριαρχικὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολή, τ. Α΄, ἐν Ἀθήναις 1966, σ. 194, 268, καὶ τ. Β΄, ἐν Ἀθήναις 1971, σ. 29, 362. Ὁ Βαλάσιος ἀπαντᾷται καὶ ὡς Μ. Χαρτοφύλαξ καὶ Σκευοφύλαξ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ὑπογράφων εἰς μαρτυρικὸν ἔγγραφον τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Σινᾶ ἐν ἔτει 1689 καὶ εἰς συστατικὸν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Φροντιστηρίου, ἐπὶ πατριάρχου Καλλινίκου Β΄. Ἰδέ σχετικὰ: Ἀ. Παπαδοπούλου-Κεραμῆως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, τ. 4, Bruxelles 1963, σ. 72 καὶ Δημητρίου Σάρρου, *Κατάλογος τῶν χειρογράφων τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου. Μέρος Β΄*, ἐν Ἀθήναις 1931, σ. 149 ἀντίστοιχα. Ἐμμ. Περσυνάκης, *Μπαλάσις, Ἱερεὺς καὶ Νομοφύλαξ*, [h/http://ps.enrioniosini.gr](http://ps.enrioniosini.gr), βιογραφίες. Σ. Σάββα, «Βαλάσιος», *ΘΗΕ*, 3 (Ἀθῆνα 1963), σ. 569-570, ἐνθα καὶ βιβλιογραφία. Μανουὴλ Γεδεών, *Χρονικὰ Πατριαρχικοῦ Οἴκου καὶ Ναοῦ*, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1884, σ. 115.

⁸ Μανουὴλ Γεδεών, «Ἐτεροδιδασκαλία...», *ἐν. ἀν.*, σ. 5.

⁹ Α. Παπαδοπούλου -Κεραμῆως, *Κατάλογος τῶν χειρογράφων τῆς ἐν Σμύρῃνῃ Εὐαγγελικῆς Σχολῆς*, Σμύρνη 1877, σ. 40.

Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 4354 (234) φ. 70α-76β χειρογράφῳ¹⁰ τῆς ἐν Ἐθῶν Ἱερᾶς Μονῆς τῶν Ἰβήρων περιέχεται ἡ ὡς ἄνω «ἀπόκρισις», μεταγραφείσα διὰ χειρὸς Νοταρίου Λαρίσης Γεωργίου.

Ἐν τῷ πλαισίῳ τῶν ἱστορικοθεολογικῶν μελετῶν μας, κυρίως περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐρίδων τοῦ ΙΖ αἰῶνος, ἐκρίναμεν σκόπιμον τὴν ἔκδοσιν τῆς ἀνεκδότου, ἐξ ὅσων γνωρίζομεν, ἀνωτέρω «ἀποκρίσεως» τοῦ Βαλασίου, συμβαλοῦσης εἰς τὴν ἱστορικὴν ἔρευναν τῆς ἱερᾶς ἐπιστήμης, ἰδιαίτερα, τῶν ἐν τῇ λειτουργικῇ πράξει τελουμένων, συγχρόνως δὲ χαρακτηριζούσης καὶ τὴν πνευματικὴν, ἐν Ἐθῶν κίνησιν, κατὰ τὸν ΙΖ αἰῶνα¹¹. Ἡ κίνησις αὐτὴ ἐξέφρασε τὴν θεολογικὴν ἐγρήγορσιν καὶ τὴν ἐμμονὴν τῶν Ἁγιορειτῶν νὰ κρατήσουν ἀνόθευτη τὴν ἱερά παραδόσιν, ἀφοῦ δόγμα καὶ θεία Λατρεία πρέπει νὰ εἶναι συνδεδεμένα. Ἡ πνευματικὴ ἐκρηξις τῆς «Φιλοκαλικῆς Ἀναγεννήσεως»¹², τοῦ 18ου αἰῶνος, ἀπέδειξε πόσο γόνιμη ὑπῆρξε ἡ προσπάθεια αὐτῆ τῶν μοναχῶν, ἐμμονῆς εἰς τὰ «παραδεδομένα», τόσο εἰς τὴν ἀσκητικὴν πρακτικὴν, ὅσο καὶ εἰς τὴν λατρεία, προτάσσοντας εἰς τίς ἐκάστοτε καινοτομίας, τοὺς ἁγίους, τοὺς θεουμένους, τὴ θεία σοφία καὶ τὴν ἁγιοπνευματικὴ ἐμπειρία.

Ἀπόκρισις μικρὰ τοῦ μεγάλου ρήτορος τῆς τοῦ Χ(ριστο)ῦ μεγάλης ἐκκλησίας / κύρ Μπαλασίου, πρὸς τοὺς ἐρωτήσαντας ποῦ δεῖ τίθεσθαι τὴν μερίδα τῆς / παναγίας ἐν τῇ ἱερᾷ προσκομιδῇ

Ἐπειδὴ μὲν ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς, ἀφ' οὗ ἡ ἁγία καὶ νυμφοστόλος τοῦ Χ(ριστο)ῦ / ἐκκλησία ἀξιοπρεπῶς κατεκοσμήθη ὑπὸ τῶν Θείων καὶ Θεοκηρῶν / ἀποστόλων ἐν πρώτοις φημί, καὶ ὑπὸ διαδόχων ἐκείνων καὶ πνευμα/τοφόρων θείων π(ατέ)ρων καὶ ἱερῶν διδασκάλων κατὰ διαφόρους τάξεις καὶ μυστη/ριώδεις ὡς ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβεβλημένητε καὶ πεποι/κηλμένη (Ψαλιμ. 44, 10) εἶχε μετὰ τῶν λοιπῶν αὐτῆς τάξεων καὶ τὴν τάξιν τῆς ἱερᾶς / προσκομιδῆς, καθ' ὃν τρόπον ἐτάχθη ὑπὸ τῶν θείων αὐτῆς κοσμη/τόρων π(ατέ)ρων, ὁ μὲν ἅγιος ἄρτος νὰ προτίθεται εἰς τό μέσον του

¹⁰ Σπ. Λάμπρου, *Κατάλογος τῶν ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τοῦ Ἁγίου Ὁρους Ἑλληνικῶν Κωδίκων*, Ἀμστερνταμ 1966, τ. 2, σ. 64.

¹¹ Ἰωάν. Μαμαλάκη, *Τὸ Ἅγιον Ὁρος*, Θεσσαλονίκη 1971, σ. 360.

¹² Σκωπτικῶς ἀπεκλήθη «Κολλυβαδικὸν Κίνημα». Διὰ τὸ θέμα αὐτό, ἰδέ, Ἀθ. Χρυσοβέργη, *Οἱ θεολογικὲς κατευθύνσεις τοῦ πατριάρχου Καλλινίκου Γ' (1713-1791) καὶ τὰ βασικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς του, μέ βάση τὴν ἐπιστολογραφία του*, Λάρισα 2000, σ. 131-146, ἔνθα καὶ ἐκτενὴς βιβλιογραφία.

δι/σκαρίου, αἱ δέ μερίδες τῶν ἁγίων ἀπό τό μέρος τοῦ ποτηρίου, ἡ δέ μερίς / τῆς Παναγίας μόνη ἀπό τό ἄλλο μέρος τοῦ ἁγίου ἄρτου, ὡς δεξιόν τοῦ ἀληθῶς καί ὄντα καί λεγόμενον. καί βεβαιοῖ τόν λόγον ἡμῶν πρὸ τῶν / λοιπῶν ἄλλων ἡ καθολική πρᾶξις τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, ἥτις ἐπρά/ττετο εὐσεβοφρόνως κατ' ἔμπρακτον παράδοσιν ἀπό περάτων ἕως / περάτων ,αχ^{ους} νά εἶπω τόσους χρόνους ὑπό χιλίων καί μυρίων ἁγίων / διδασκάλων καί ἱερῶν Θεολόγων τῆς καθ' ἡμᾶς εὐσεβείας. ὥστε οἱ παλαιοί / ἔττη τό ἔφτασαν καί ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ἔττη ἐφθάσαμεν καί οἶδα/μεν παιδιόθεν τελουμένην καί πρραττομένην τίν προσκομιδῆν. καθῶς / καί εἰς τό Ἅγιον Ὅρος μέχρι τῆς σήμερον Θεοῦ οἰκονομοῦντος ἔττη / φυλάττεται ἀπαράλλάκτως, καί εἰς ἕτερα μέρη πολλῶν ἐπαρχιῶν / ἔττη γίνεται φυλαττομένης τῆς ἁγίας τάξεως ἐκ τοῦ πάλαι ἀρχαίου / ἀλλά καί εἰς κάποια βιβλία μεγάλα εὐχολόγια λεγόμενα, περιέχοντα / πολλές παλαιάς τάξεις καί ἱεράς ἀκολουθίας τῆς ἡμετέρας ἁγίας ἐκ/κλησίας ἔττη εὐρίσκεται τετυπωμένη ἡ εἰκὼν τῆς ἁγίας προσκομιδῆς. / νῦν δέ ἐν ὑστέροις καιροῖς ἐφάνησαν τινές παραχαράκται τῆς ἱεράς ταύτης τάξεως καί ἔσεισαν τίν μερίδα τῆς Παναγίας ἀπό τό δεξιόν μέρος, / καί τίν ἔθεσαν πρὸς τό μέρος τοῦ ἁγίου ποτηρίου, καί βάλλουσι καί τά τάγματα, ἡγουν τὰς μερίδας τῶν ἁγίων καί τίν μερίδα τῆς Παναγίας / εἰς ἕνα μέρος, διῆσχυριζόμενοι, ὅτι τό μέρος ἐκεῖνο δεξιόν εἶναι, / μέ λόγια ἀνάρμοστα. διὰ τοῦτο τινές εὐλαβεῖς ἐρώτησαν μέ θεῖον / πόθον νά πληροφορηθοῦν τίν ἀλήθειαν. τάχα ποῖον ἀπό τά δύο / εἶναι τό ἀληθές καί κύριον, ἄραγε τό παλαιόν ἢ τό νέον; / καί χρεωστοῦμεν περὶ τούτου νά τοὺς ἀποκριθοῦμεν τό κατά δύναμιν. / μέ ὀλίγα λόγια καί συντομίαν. ὅτι ἡ ἀλήθεια αὐτόπιστος οὐσα οὐ δέ/εται τεχνολογίας. ἀλλά μικρᾷ ἀποκαλύψει ἀπό τοῦ ἐπιπροωθοῦντος / αὐτῆ νεφελώδους ψεύδους ἀκτινοβόλως ἐξαστράπτει καί αὐτή / ἑαυτὴν συνίστησι. λοιπόν ἅς εἶναι βέβαιος καθ' ἕνας, ὅτι ἡ πα/λαιά τάξις τῆς ἁγίας προσκομιδῆς εἶναι ἀληθής καί κυρία. ἡ δέ νέα / δέν εἶναι τάξις, ἀλλά παρατροπή τῆς τάξεως, καί ἀταξία. διατι / ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία, νέα ὁμοῦ καί παλαιά οὐκ ἔχει, μηδέ / διαρεῖται εἰς παλαιάν καί νέαν. μηδέ ἔχη συνήθεια νά νεωτε/ρίξη εἰς κανένα πρᾶγμα, ἀλλά στέκει στερεά καί ἀμετακίνητος / εἰς ὅσα παρέλαβε ἐξ ἀρχῆς ἀπό τῶν ἁγίων ἀποστόλων καί θεοφόρων πα/τέρων, ἐγγράφως τε δεξαμένη τὰς ἀποστολικὰς παραδόσεις, / καθῶς διορίζει καί ὁ Ἱερός ἀπόστολος λέγων. κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἅς παραδεδώκαμεν ὑμῖν, εἴτε διὰ λόγων, εἴτε δι' ἐπιστολῶν¹³ / διαλόγων γρουκᾶται μέ παραγγελίας ἀγράφους, τούτέστιν ἐκ / στόματος, καί δέν μετασαλεύουν

¹³ Β΄ Θεσ. 2, 15.

των ιδίων αὐτῆς δογμάτων καί ἡθῶν, ὡς Θεοδίδακτος δέ διδαγμένην τό μεταίρεσθε ὄρη αἰῶνια, / ἃ ἔθεντο οἱ π(ατέ)ρες ἡμῶν, δέν ἔχει λέγω ἢ ἐκκλησία δύο τάξεις τῆς προσκομιδῆς, ἀλλά μία μόνη εἶναι ἢ τάξις τῆς προσκομιδῆς ἢ ἀρχαιοπαράδοτος. δύο γάρ ἐναντία ἀντιφατικῶς / δέν δύνανται νά συναληθεύουν ἐν ταυτῶ, ἀλλ' ἔπεται ὅταν τό / ἕνα εἶναι ἀληθές, καί τό ἄλλο τό ἐναντίον νά εἶναι ψευδές. διότι / ἄν εἴπῃς τό νέον ἀληθινόν, ἀκολουθῆ νά ἀποφασίσῃς τό παλαιό / διά ψευδές. ἀλλά ποῖος ἀσεβής, καί ποῖος νοῦς ἔχει νά ἀπο/δείξῃ καί νά ἀποτολμήσῃ νά εἰπῇ, ὅτι ἢ παλαιά τάξις τῆς ἁγίας / ἐκκλησίας εἶναι ψευδής, παντελῶς εἶναι ἀδύνατον τοῦτο, ἀπαίσίον / τε καί βλάσφημον καί εἴτις τό λέγειν εἶναι αἰρετικός. ταύτην γάρ τήν κατηγορίαν λέγουν τινές εἰκονομάχοι, ὅτι σφαλτῖν ἔχει ἢ ἐκκλη/σία τήν παράδοσιν τῶν ἁγίων εἰκόνων,¹⁴ ὡς ἄγραφον οὔσαν τάχα, / καί καταδικασθήσαν ὑπό τῆς ἁγίας οἰκουμενικῆς Ζ' συνόδου καί / ἀναθεματίσθησαν ὡς ψευδομαρτυρήσαντες καί κατηγορήσαν/τες τήν ἐκκλησίαν ὡς σφαλτῖν τάχα. λοιπόν ἢ ἁγία ἐκκλησία κη/ρύττεται ἀπό τήν ἁγίαν γραφήν στήλη καί ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας,¹⁵ / καί δέν εἶναι δυνατόν νά σφάλῃ κατὰ τό ἀληθές ἀξίωμα τῆς ἰερᾶς Θεολογίας. ἀκολουθῆ λοιπόν νά σφάλῃ ὁ νεωτερισμός ἐξάπαντος / καί ἢ ὑστερογενῆς καινοτομία καί ὄχι ἢ τάξις ἢ παλαιά τῆς ἁγίας ἐκκλησίας / ἀλλ' ἄς ἐξετάσωμεν ποῖαν σύστασιν ἔχει αὐτός, ὁ νεωτερισμός; ποῖα / εἶναι ἢ ἀρχή του καί τό θεμέλιόν του, ὅπου τό ἐστερέωσε. τάχα καμία σύνοδος / ὑστερογενῆς ἐθέσπισε τοῦτο τό νεωτέρημα; ᾧ οὔτος. σύνοδος, τοι/αύτην ματαιολογίαν δέ θεσπίζει, ἀνατρεπτικῆν τῆς ὑγειοῦς τάξεως, ἀλλά τινάς / ἅγιος τό ἐπαράδωκεν, ὅτι ἐκεῖνος ὁποῦ δέν συμφωνεῖ μέ / τούς λοιπούς ἁγίους, ἀλλά λέγει καί πράττει τά ἐναντία, δέν εἶναι ἅγιος / ἀλλά τάχα κανένας τῶν ἐπιστήμων καί κανονικῶν διδασκάλων τῆς ἁγίας ἐκκλη/σίας τό ἐρμηνεύουν; οὐδαμῶς. τό ἐναντίον γάρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς / τάξεως, καί ἀλλότριον τῆς συμβολικῆς Θεολογίας, ποῖος διδάσκαλος / του πρέπει νά τό ἐρμηνεύσῃ. οὐδένα δέν εἶναι ἀπό αὐτά. ἀλλ' ἦπα/τήθησαν τινές ἀπερισκέπτως κατὰ ἀπλήν πρόσληψιν, χωρὶς ἐπιμε/λημένης ἐξετάσεως, ἀπό μίαν κακερμηνείαν ὁποῦ εὐρίσκεται τετυπωμένη / ἄνωνύμως εἰς κάποια εὐχολόγια,¹⁶ ἀπό ἀδοκιμασία τῶν τυπογράφων, ἴσως / καί

¹⁴ Ἴδε σχετικά: Μάρκου Σιώτου, *Ἱστορία καί Θεολογία τῶν ἱερῶν εἰκόνων*, Ἀθῆνα 1990.

¹⁵ Α' Τμ. 3, 15.

¹⁶ Εἰς μεταγενέστερα εὐχολόγια, ὡς τό *Μέγα Εὐχολόγιον* (ἐν Κωνσταντινουπόλει 1903, σ. 33-35) εὑρίπται ἐρμηνεία σύντομος περὶ τοῦ τίνα τά δεξιά τοῦ Ἁγίου Ἄρτου. Ἴδε, Μανουὶλ Γεδεών, *Ὁ Ἄθως*, ἔνθ. ἄν. σ. 151, σμ. 142, καί Νικ. Παπαδοπούλου, *Εὐχολόγιον τό Μέγα*, ἐν Ἀθήναις 1727, σ. 32-33, ἔνθα, «Σύντομος ἐρμηνεία περὶ τοῦ, τίνα τά δεξιά μέρη τοῦ Ἁγίου Ἄρτου, κ.λπ.».

καμωμένη ὡς φαίνεται ἀπό κανένα δοκόφρονα. ἡ ὁποία ἐξετα/ζομένη σκεπτικῶς, εἶναι πλήρης ἀποτημάτων, ἢ νά εἰπῶ καί βλα/σφήμων. ἐκεῖνος γάρ ἐρμηνεύει, ὅτι δεξιά τοῦ ἁγίου ἄρτου εἶναι τά / πρὸς τό μέρος τοῦ ποτηρίου, καί ἐκεῖ πρέπει νά τίθεται ἡ μερίς τῆς / παναγίας, καί αἱ λοιπαί τῶν ἁγίων ὁμοῦ, τίν ὁποία ἐρμηνεῖα ὅλοι κοι/νῶς οἱ ἱερεῖς τίν εἶχαν παρεωραμένη, καί δέν τίν ἐδέχοντο εἰς ἐ/νέργειαν, ὁμολογοῦντες τιν ὡς σφαλτῆν καί ἐναντίαν τῆς ἀρχαιο/παραδότου τάξεως τῆς ἐκκλησίας. ὑπηρετοῦν δέ τίν προσκομιδῆν, / ὡς ἀλληλοδιαδόχως ταύτην ἀνέκαθεν ἐδιδάχθησαν. τώρα ἐν ὑστέροις / τίν ἔβαλλαν μερικοί εἰς ἔργον, καί σφάλλουν μεγάλως ὁμοῦ μέ ἐκεί/νους ὅπου τίν ἔγραψαν. ἀπό αὐτῆν λοιπόν τίν ἐρμηνεῖαν ἐξε/φύτρωσεν οὗτος ὁ νεωτερισμός, καί ἀπό αὐτῆν ἔχει τίν ἐρμηνεῖαν / καί τίν σύστασιν. ἀλλ' ὡς εἵπομεν ἐρμηνεῖα κακή καί βλά/σφημῆ εἶναι. διατί λέγει αὐτός ὁ βλάσφημος, μέ τό νά κεῖται ὁ ἅγιος ἄρτος πρῖμπα, γίνονται τά δεξιά μέρη αὐτοῦ τά πρὸς / τό ποτήριον. καί ἐκεῖ πρέπει νά τίθεται ἡ μερίς τῆς Παναγίας καί / τῶν ἁγίων ὁμοῦ. καί διάκει-
ται πρῖμπα ὁ ἅγιος ἄρτος ὧ καλέ ἐρ/μηνευτά (ἐναντιολογούμενος λέγει) διά τί ὀνομάζεται ἀμνός ἄκακος / ἀγόμενος τοῦ θύεσθαι. ὁ δέ ἀμνός περιπατεῖ πρῖμπα. καί διά τοῦτο / καί ὁ ἅγιος ἄρτος κατά μίμψιν τοῦ ἀμνοῦ θύεται πρῖμπα. καί / τά δεξιά τοῦ ποτηρίου εἶναι. τό ὁποῖον φανερά θέλει νά εἰπῆ, ὅτι / ὁ Χριστός ὡς πρόβατον κεῖται πρῖμπα καί ἔζη θύεται ὡς πρό/βατον, καί ὡς ἀμνός Ἱερουργεῖται. μέ τό νά ἀκούης ὧ οὗτος θύ/εται ὁ ἀμνός τοῦ Θεοῦ, τόν προσφέρεις καί ἐσύ ὡς ἀμνόν, ὧ / τῆς ἀπάτης καί τῆς μικρολογίας σου ὧ τῆς δεινῆς τόλμης καί ἀναι/σχυντίας σου. μέ τό νά λέγεται ἀμνός ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς / Χριστός μεταφορικῶ τινὶ τρόπῳ, θέλεις καί ἐσύ ὁ καλός ἐρμηνευτής, νά τόν κάμης καί φυσικόν ἀμνόν ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι; / πρηνῆ βαδίζοντα δίκην τετραπόδου (ἐναντιολογούμενος λέγει) / ὁ γάρ ἀμνός πρηνῆς βαδίζειν μεμάθηκε. καί λοιπόν ἐξομοιεῖς τόν Χριστόν, μέ τόν ἀμνόν ἀπαραλλάκτως, καί φύσει / καί τῆ βαδίζει καί τοῖς λοιποῖς τοῦ ἀλόγου ζώου, ἰδιώμασι.

Φεῦ, βαβαί, φριξον γῆ εἰς τίν βλάσφημον ταύτην φωνῆν, καί ἐπει/δί ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός προφητολογούμενος σκιδῶς ἐκλήθη καί / λέων,¹⁷ καί σκύμνος,¹⁸ καί υἱός μονόκερος,¹⁹ καί μόσχος²⁰ καί δια/φόρους ἐπωνυμίας ἔλαβεν, ὡς πληρωτής τῶν προφητικῶν ῥητῶν / καί παλαιῶν τύπων,

¹⁷ Γέν. 49, 9.

¹⁸ Γέν. 49, 9.

¹⁹ Ψαλμ. 28, 6.

²⁰ Ἰώβ 1, 5.

δίδεις καί σύ ὁ τολμητής, ὅτι νά σχηματίζεται / ὁ Χριστός καί εἰς τοσοῦτων ἀλόγων ζῶων μορφάς. καί ἐπειδή ἡ Θεοτόκος / καλεῖται καί δάμαλις,²¹ καί ἀμνάς,²² καί ἄλλα πλεῖστα λέγεται, / ἀπό τήν Ἁγίαν Γραφήν, καί ἀπό τάς ᾠδάς τῆς ἐκκλησίας, τῆς / δίδεις καί ἐσύ ὁ καλός ἐρμηνευτής, καί μορφήν δαμάλεως / καί ἄλλων τοιούτων. φεῦ, βαβαί, τῆς ἀμετρίας καί τῆς ἐρμηνείας / σου. ὄχι καλέ μου ἐρμηνευτά ὄχι, δέν εἶναι ὡς λέγεις, ὅτι ὁ / ἀμνός πρῖν τοῦ Χριστοῦ θυόμενος, προεικόνιζε τόν Χριστόν, καί ἦτο τύπος τοῦ Χριστοῦ, νῦν δέ ἡ ἀμνολατρεία παρῆλθε καί ἔλαβε τέλος / μετὰ τήν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ, καί πλέον ἀμνός δέν θυσιάζεται, εἰ δέ / κάμνεις τόν Χριστόν ἀμνόν, τόν κάμνεις καί τύπον, καί τίνος ἄλλον τύπος εἶναι ὁ Χριστός, ἢ δέν ἤξεύρεις ὅτι ἡ ἀγία ἐκκλησία ἡμῶν / τύπους οὐκ ἔχει; Οἱ τύποι γάρ ἦσαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, καί παρῆλθον· νῦν δέ τύπους οὐκ ἔχομεν πλέον. ὅτι ἦλθεν ἐκεῖνο ὅπου προ/εικόνιζον οἱ τύποι, καί ἐχάλασαν οἱ τύποι. ἀλλ' ἄς φανερώσω/μεν ἡμεῖς ἐδῶ νά τό γνωρίσουν οἱ πάντες τί λέγεται τύπος, καί τότε θέλουν / καταλάβει, πόσον εἶναι τό σφάλμα ἐκεῖνο ὅπου λέγεται εἰς τό μυστήριον τύπος· ἔχομεν τήν διδασκαλίαν περὶ τοῦτο ἀπό τόν μέγαν Βασιλεῖον,²³ ὁ / ὅποιος δίδει τόν ὄρον τοῦ τύπου σαφῶς, εἰς τόν περὶ πνεύματος λόγον, λέγων / δέ οὕτω. τύπος ἐστὶ προσδοκωμένου δήλωσις διὰ μίμησιν, ἐνδεικτικῶς / τό μέλλον προῦποφαίνον. ἀκούεις ὃ ἐρμηνευτά τί λέγει ὁ μέγας Βασί/λειος. ὁ τύπος εἶναι λέγει μία μίμησις πραγμάτων, ὅπου νά μὴν ἔγινεν / ἀκόμη, ἀλλά μέλλει γενέσθαι καί προεικονίζονται δι' αὐτοῦ τοῦ τύπου. / ὅθεν ἡμεῖς μίτε ἀπανταχάινομεν τίποτες ἄλλα θεῖα ἔργα νά γενοῦν ἐπὶ τῆς / γῆς, ὡς τῆς θείας οἰκονομίας, μηδέ εἶναι τὰ μυστήρια τύποι σκιῶδεις / μελλόντων τινῶν. μίτε τυπικῶς ἱερουργοῦμεν τήν θεῖαν μυσταγωγίαν / ἀλλά διὰ τῶν ἱερῶν συμβόλων τῆς τελετῆς ποιοῦμεν ἀνάμνησιν / πραγμάτων τελειωμένων, ὅπου ἐπληρώθησαν διὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ / λόγου. καί ἱερουργοῦμεν τόν Χριστόν, ὡσπερ κυρίως καί ἀληθῶς προσπλωθῆ / εἰς τόν σταυρόν. ἄνθρωπον ἐσταυρωμένον καί Θεόν σεσαρκωμένον, ὄχι ὡς πρό/βατον τυπικῶς, διατί δέν εἶναι ὁ Χριστός τύπος τινός, μίτε ζῶον τῆς ἀλόγου / φύσεως. ἄπαγε, καί παῦσαι τῆς βλασφημίας σου ἄνθρωπε. βλέπε τί πράγμα βλά/σφημον γίνεται ἀπό τήν ἀπροσεξίαν; ὁ Χριστός γάρ ἦλθε νά καταπαύσῃ τούς τύ/πους, καί ἐχαρίσατο ἡμῖν τήν νέαν διαθήκην ἡ ὁποία λέγεται χάρις καί / ἀλήθεια, καί ὄχι σκιά,

²¹ Γέν. 15, 9.

²² Ἀριθμ. 6, 14.

²³ Μ. Βασιλείου, «Περί Ἁγ. Πνεύματος», PG, 14, 31, στ. 121C.

καθώς λέγει καὶ ὁ ἱερός εὐαγγελιστής, ὁ νόμος / διὰ μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο.²⁴ σύ δέ καλῆ ἐρμηνευτὰ κάμνεις καὶ αὐτόν τόν Χριστόν τύπον, καὶ σχηματίζεις / τόν εἰς θέσιν ἁμνοῦ, ὡσάν νά θυσιάζωμεν πάλιν ξανατυπικῶς, / τίν παλαιάν ἰουδαϊκὴν θυσίαν, καὶ ἀφ' οἷ ἤλθομεν εἰς τίν ἀκροτάτην / τελειότητα, γυρίζομεν πάλιν ὀπίσω εἰς τὰ ψευδῆ καὶ σκιώδη. τό λοιπόν / ματαίως ἐσαρκώθη ὁ υἱός καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς μάτην ἐσταυρώθη, / νά μᾶς μεταφέρῃ ἀπό τὰ σωματικά εἰς τὰ πνευματικά καὶ ματαίως / λέγει ὁ μακάριος Παῦλος· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθον, ἰδοῦ γέγονε τὰ πάντα καινά²⁵ / καὶ οὕτως εἰς τοὺς τοιοῦτους ἀρμόζει ἐκεῖνο ὅπου λέγει πρὸς Γαλάτας / ὁ μακάριος Παῦλος εἰς τό γ^{ον} κεφάλαιον. οὕτως ἀνόητοι ἐστε ἐναρξάμενοι / πνεύματι. νῦν σαρκί ἐπιτελεῖσθε.²⁶ μή γένοιτο Κύριε νά ἱεουργοῦμεν / ἡμεῖς σκειώδεις τύπους, μίτε ὡς ἁμνόν νά σέ προσφέρωμεν. / τυπικῶς πριμνητισμένον ἀλογοπρεπῶς, μή δέ νά σέ σφάζωμεν / Χριστέ μου ὡς πρόβατον, ἐκεῖνο ὅπου ἐσύ Χριστέ μου δέν ἔπαθες πραγματικῶς, οἶδα ὅπου τό λέγουν ἀμαθέστατα, πῶς νά σφάζουν / τόν Χριστόν. ὅταν λέγεται, θύεται ὁ ἁμνός τοῦ Θεοῦ. μή Κύριε θύεται ὁ / ἁμνός τοῦ Θεοῦ νῦν, οὐ θύεται ὡς ἁμνός· λόγος γάρ ὑπάρχων Θεοῦ / οὐ δύναται πρόβατον τῆς ἀλόγου φύσεως εἶναι, καπρηνῆς βαδίζειν πρὸς τό θύεσθαι ὡς ματαιολογεῖ ἐκεῖνος ὁ ἀσυλλόγιστος. τό γάρ / θύεται ἄλλο σημαίνει εἰς τό σύμβολον τοῦ μυστηρίου, ὡς δηλωθήσεται / ὕστερον, ὄχι τό σφάζεσαι ὅπου δέν ἔγινεν εἰς τόν Χριστόν. ὁ γάρ Κύριος ἡμῶν / Ἰησοῦς Χριστός λέγεται μέν ἁμνός ὡς προτυποῦμενος ὑπό τοῦ παλαιοῦ ἁμνοῦ, μέ τοῦ ὁποῖου τό αἷμα χριόμενα, τὰ ἀνώφλια τῶν ἐβραίων / ἐλυτρώθησαν τοῦ φόνου τῶν πρωτοτόκων, ὡς καὶ ἡμεῖς μέ τό ζωοποιόν / αἷμα τοῦ σωτήρος ἡμῶν ἐλυτρώθημεν τῆς τυραννίδος τοῦ θανάτου, ἐξαληφθέντος δι' αὐτοῦ τό προπατορικόν ἁμάρτημα. ὥσπερ ἐρμηνεύων φησὶ ὁ οὐρανοφάντωρ Βασιλεῖος,²⁷ τό μέν γάρ αἷμα τοῦ προβάτου, τύπος / τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. τὰ δέ πρωτότοκα τύπος τοῦ πρωτοπλάστου ἀδάμ. / ἀλλά δέ σχηματίζομεν, μηδέ σφάζομεν ὡς ἁμνόν, ὅτι δέν ἔλαβε σχέσιν ἁμνοῦ. μίτε ὡς ἁμνός ἐθυσιάσθη διὰ τί δέν ἀσφάγη / μέ μαχαίρα εἰς τόν λαμόν καθὼς θύεται ὁ ἁμνός, ἀλλά διὰ σταυροῦ / ἔλαβε τόν θάνατον ὡς ἄνθρωπος, τίν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀναλαβόν καὶ / σώσας αὐτήν. ἔχει δέ τίν ὁμοιότητα μόνον εἰς τίν χύσιν τοῦ

²⁴ Ἰωάν. 1, 17.

²⁵ Β' Κορ. 5, 17.

²⁶ Γαλ. 3, 3.

²⁷ Μ. Βασιλείου, «Περί Ἁγ. Πνεύματος», PG, 14, 31, στ. 121Α.

αίματος / καί εἰς τό ἀποτέλεσμα τῆς ἐλευθερίας. ἀμή ὄχι εἰς τὴν φύσιν τοῦ προβάτου / μήτε εἰς τὴν μορφήν καί εἰς τόν σχηματισμόν. ἄλλος γάρ ἦν ὁ τύπος, καί ἄλλος ὁ τυπούμενος καί κατ' ἄλλον τρόπον ἔγινεν ὁ θάνατος εἰς τόν τύπον / καί κατ' ἄλλον εἰς τόν τυπούμενον, καθὼς ἦτον ἀρμόδια καί εἰς τό ἓνα μέρος / καί εἰς τό ἄλλο. ἐκεῖ μὲν διὰ σφαγῆς μέ μαχαίρι, ὅτι ἦτον πρόβα/τον ζῶον ἄλογον. ἐδῶ δέ διὰ τόν σταυρόν, ὅτι ἦτον ἄκακος. καί ἀνα/φέρομεν εἰς τόν Χριστόν τόν θάνατον τοῦ τύπου, λέγοντες θύεται ὁ ἀμνός τοῦ Θεοῦ, ὁ υἱός τοῦ πατρὸς, ἀμή δὲν τόν συμβολοποιοῦμεν μέ σφαγὴν / καθὼς ἔγινεν εἰς τόν ἀμνόν, ἀλλά μέ τὴν σταύρωσιν καθὼς ἔγινε εἰς / τόν Χριστόν, ἐξηγηματικῶ τινι τρόπῳ ἐξηγοῦντες τό θύεται εἰς τό / σταυροῦται, καί σταυρώνεις διὰ τόν ἄρτον ἀνθρώπον / ὄχι σφάζεις πρόβατον, καί λέγεις καλέ ἐρμηνευτά, πῶς εἶναι χρεῖα νά κεῖται πρί/μπα ὁ ἅγιος ἄρτος, ὡσάν νά σημαίνει πρόβατον. μή γένοιτο Κύριε. / ἡμεῖς γάρ τοὺς τύπους τῆς παλαιᾶς γραφῆς ἀναφέρομεν, καί τοὺς τιμοῦ/μεν ὡς μιμήματα καί προχαράγματα τῆς ἀληθείας, ἀμή τύπους δὲν / λατρεύομεν, μήτε τυπικῶς ἐνεργοῦμεν κατ' ἐκείνους, ἀλλά τὴν δι' / ἐκείνων πάλαι μὲν προσπαραχθεῖσαν, νῦν δέ μετὰ ταῦτα ἀποπληρωθεῖσαν / ἀλήθειαν. μετὰ δέ ταῦτα προσκυνοῦμεν καί λατρεύομεν τόν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν / Χριστόν, ὅστις φησὶν ἐγὼ εἰμί ἡ ἀλήθεια. καί ὄχι τύπους πλέον προσκυνοῦμεν, / ἀλλά ἀλήθειαν τύπου, καί τό πλήρωμα τοῦ νόμου καί τῶν προφητῶν. ὅτι / ἀποπληρωθέντος τοῦ τετυπωμένου ὡς εἶπομεν, ἀργεῖ ὁ τύπος τελείως, διότι πα/ρῆλθεν ἡ σκιά τοῦ νόμου τῆς χάριτος²⁸ ἐλθούσης καθὼς ἡ ἀγία τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία μελωδεῖ δογματικῶς, καί ὄντι ἔστι τοῦτο οὐκ ἔστιν ὅπερ λέγεις / σύ ὁ πρωτοχαράκτης τῆς σωτηριώδους τάξεως τῆς ἐκκλησίας. δέ θύομεν ἡμεῖς / ἀμνόν καί ζῶον ἄλογον πρηνῆ βαδίζον ὅτι δὲν ἰουδαῖζομεν, μήτε τύπους / λατρεύομεν πλέον. ὅτι μηδέ πρόβατον ἐθυσιάσθη παρ' ἡμῖν μηδέ / προβάτου αἷμα μᾶς ἐλύτρωσε, μηδέ προβάτου ἀνάμνησιν ποιοῦμεν, / ἀλλ' εἰς ἀνάμνησιν λέγομεν τοῦ Κυρίου καί Θεοῦ καί σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. / ὅτι ὁ σωτήρ ἡμῶν ἔλαβε τόν θάνατον κατά τὴν ἀνθρωπότητα. καί αὐτοῦ τό πανάγιο / αἷμα μᾶς ἔσωσε καί τόν ἴδιον αὐτόν ἔχομεν εἰς λατρείαν προκειμένον ἐν τῷ / ἀγίῳ θυσιαστηρίῳ, οὐχί καθὼς ἀμνός. ἀπαγε καί παῦσαι τῆς βλασφημίας ἀνθρώπε, καί γάρ ὁ ἀμνός καί λόγος τοῦ Θεοῦ, οὐ γέγονε ζῶον ἄλογον / φύσεως ἀλόγου, ἀλλ' ὡσπερ ἦν πραγματικῶς καί κυρίως θεανδρικῶς / σεσαρκωμένως. ὅθεν τῶν ἁγίων αὐτοῦ παθῶν ἀνάμνησιν

²⁸ Δοξαστικόν Β' ἵχου, Σάββατο ἑσπερας τῆς Παρακλητικῆς καί Θεοτοκίον τοῦ Ἑσπερινοῦ τοῦ Πάσχα. Ἰδέ *Πεντηκοστάριον*, ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, ἐν Ἀθήναις 1959, σ. 9.

ἐπιτελοῦμεν / μυστηριωδῶς, ὄχι ἐκεῖνα ὅπου ἔπαθεν ὁ Χριστός, ἀλλ' ἐκεῖνα ὅπου / ἔπαθε καθὼς ἄνθρωπος τὰ τῆς ἀνθρωπότητος, τὸν σταυρόν καὶ τὴν λόγχην, καὶ τὰ ἐπίλοιπα, / ὄχι φύσεως ἀλόγου ἰδιώματα μίτε γάρ ὡς πρόβατον ἐσφάγη, μίτε ὡς / πρόβατον ἐλογχεύθη. ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος ἔπαθε τὰ πάθη. κατὰ τὴν φύσιν λοιπόν / ἐκείνῃ ὅπου τὰ ἔπαθεν· ἔτι σχηματίζεται συμβολοποιῶς καὶ εἰς τό / μυστήριον ἀνθρωποπρεπῶς, καὶ ὄχι ἀλογοειδῶς καὶ ἀσέμνως. πλὴν ἐάν ἐκεῖνος / ὁ ἀρτιφανῆς δοκόφρων, ὅπως δῆπως ἔγραψεν ὅ,τι τὸν ἀφαντάσθη, / ὡς ἄνθρωπος καθὼς φαίνεται ὀλίγης παιδεύσεως εἶναι ἄξιος, ὅμως δὲν ἔπρεπε / νὰ ἀπατηθῶσιν οἱ ἄλλοι εὐκόλα χωρὶς στοχασμὸν νὰ / ἀφήσουν τὴν εὐθύβουλον τάξιν τῆς ἀγίας ἐκκλησίας, καὶ νὰ ἀκολουθήσουν / ὅπισθεν ἑνὸς ἀγνώστου πεπλανημένου κάμνοντα ἐκεῖνο ὅπου λέγει τό / ῥητόν. τό καλόν ὅταν μὴ καλῶς γίνεται, οὐκ ἔστι καλόν,²⁹ ἦγουν ἐκεῖνο ὅπου / δὲν ἔχει συνήθειαν ἢ ἐκκλησία νὰ δέχεται ἀκανονίστως καὶ ἀδιακρίτως τὰ τυχόντα σχεδάρια. μὴδὲ νὰ μετασαλεύῃ τὰς τάξεις τῆς, μὲ ἑνὸς τινος/ λόγον, γράψιμον τε καὶ γνώμην, ἀλλὰ νὰ κάμνουν διδασκαλίας / καὶ ἐξετάσεις διδασκαλικῆς εὐρίσκοντες αἴτιον, ἐρμηνεῖαν τυπωμένην / ἐναντίαν τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς ἐνεργομένης ἐκκλησιαστικῆς τάξεως. / νὰ ζητήσουν τοῦτον τὸν συγγραφέα, ποῖος τὴν ἔγραψεν, τάχα ὀρθόδοξος / ἢ ἑτεροδόξος νὰ εἶναι; τάχα σοφός ἢ ἄσοφος; καὶ ἀπαιδευτος; ἔπειτα / ἅς στοχασθῶσιν, καὶ μὲ τί ἀποδείξεις βεβαιῶναι τὸν λόγον του, ὅτι καὶ οἱ διδά/σκαλοι τῆς ἐκκλησίας μας, ὅσα ἔγραψαν τὰ βεβαιῶνουν μὲ μαρτυρίας καὶ / ἀποδείξεις τῶν πρωτοδιδασκάλων τοὺς νὰ φαίνεται πῶς εἶναι σύμφωνοι μὲ / ἐκείνους. ἐπειδὴ, ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθίσεται πᾶν ῥῆμα³⁰ λέγει τό / θεῖον λόγιον, ὄχι νὰ λέγῃ καθένας τὰ ἐδικὰ του, ἕνας τοῦ ἄλλου ἐνάντια. / καὶ μετὰ ταῦτα νὰ θεωρήσουν τό νόημα τοῦ συγγράμματος, ἐάν εἶναι / εὐσεβές καὶ σύμφωνον μὲ τὴν ἀγίαν ἐκκλησίαν, ὄχι νὰ πορευθῶσιν ἀμεθόδως μὲ συγγνώμην λέγων· μὲ τό νὰ ἰδοῦν ἕνα τυπωμένον πρᾶ/γμα, ὡσάν αὐτὸ τό ἄδηλον καὶ ἀμάρτυρον, ὅπου κἂν μὴδὲ τό ὄνομά του / γράφει ἐκεῖνος ὅπου τό ἔκαμε, νὰ γνωρισθῇ ποῖος εἶναι. μὴδὲ κἂν μίαν / ἀπόδειξιν καὶ μαρτυρίαν ἔχει. μὴδὲ συμφωνεῖ μὲ τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ / εἶναι ἐναντιόφωνο καὶ ἐναντιότροπο τῆς τάξεως καὶ πράξεως, ἀλλ' ἔπειτα καὶ / ἀκολουθῆ πᾶς ὁ ἀντιλέγων νὰ βεβαιωθῇ ὅτι ἢ μορφή καὶ ὁ σχηματισμὸς τοῦ / ἁμνοῦ ἐπὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν εἶναι ἄσεμνος, καὶ ἀπηγορευμέ-

²⁹ Ἰδέ, Ἡλία μητροπολίτου Κρήτης, «Ἐξήγησις εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγος 28», PG, 36, 762A.

³⁰ Β΄ Κορ. 13, 1.

νος / από τίν εκκλησίαν. ανάγνωσαι τόν ὀγδοηκοστόν β^{ον} κανόνα τῆς ἀγίας καί / οἰκουμενικῆς σ^τ συνόδου.³¹ τόν ὅποιον εἰς μαρτυρίαν παρέλαβεν ὕστερα κατά τῶν / εἰκονομάχων ἡ ἀγία καί οἰκουμενική ζ^α σύνοδος εἰς τίν σ^τ πρᾶξιν τοῦ κατ' αὐτῆς / τόμου. καί ἰδέ πῶς ἀποβάλλει τίν μορφίν τοῦ ἀμνοῦ ἀπό τόν Χριστόν ὡς ἀνοί/κειον αὐτοῦ πρᾶγμα. λέγει γάρ ὁ κανών οὗτος, ὅτι εὕρισκεται εἰς κάποιας εἰ/κόνας τοῦ τιμίου προδρόμου ζωγραφισμένος πάντοθεν ἕνας ἀμνός· εἰς τόν / ὅποιον δείχνοντας ὁ τίμος πρόδρομος μέ τό δάκτυλον λέγει τό, ἴδε / ὁ ἀμνός τοῦ Θεοῦ,³² ὁ αἴρων τίν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. καί τοῦτο ὀρίζομεν / ἀπό τοῦ νῦν πλέον νά μή γίνεται, ἀλλά κατά τόν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα νά / ἀνασπληοῦται εἰς τās ἀγίας εἰκόνας ὁ Σωτήρ ἡμῶν, ὡς πλήρωμα ὑπάρχον τοῦ / νόμου καί τῶν ἐκείνων τύπων. ἐπειδή λοιπόν καί ἔξακολουθεῖς, ὅτι εἶναι ἀνοί/κειος ἡ μορφή τοῦ ἀμνοῦ εἰς τόν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν καί πῶς οἱ Θεο/οφόροι πατέρες ἐπιμελῶς ἐφρόντισαν εἰς αὐτό ὡς ἄσημον, ὡς τε μήτε καί / εἰς τίν εἰκόνα ὅπου ἴσως ἔγινεν ἀπό κανένα ἁμαθῆ ζωγράφον, δέν / ὑποφέρουν νά τό βλέπουν, ἀλλά τό ἀποβάλλουν ὡς ἀλλότριον καί ὡς ἀνοί/κειον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀμή ἐσύ ὃ δοκόφρον μέ ποίαν γνῶσιν / ἀποκτᾶς καί ἐρμηνεύεις ἐδῶ νά σχηματίζεται ὁ ἄρτος εἰς πρόθεσιν προβάτου πρηνοῦς βαδίζοντος καί μιῆσαι θυσίαν ἀλόγου τυπικῆν ἰου/δαϊκῶς, καί ἀποτολμᾶς νά θέτης τόν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν πρῆμπα / ἀπρεπῶς, καί νά τόν ὀνομάζης πρῆμνητισμένον πρόβατον τόν βασι/λέα τῆς δόξης, ὃν πάντα φρίσσει καί τρέμει, ἀπό προσώπου τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. ὃ τῆς τολμηρᾶς ἀτοπίας· φεῦ, βαβαί, ἴλεως / γενοῦ ἡμῖν Κύριε τοῖς ἐν ἀγνοίᾳ πταίουσιν, ὡς ἐκ τῆς κακοσχόλου μα/ταιολογίας τοῦ σφαλορῆρῆμος ἐκείνου πλανηθεῖς. οἱ ἐχθροί τοῦ Χριστοῦ / μᾶς λέγουν νά κείτωνται πρῆμπα, καί ἡμεῖς πάντοτε νά φυ/λάττωμεν τίν ἐκκλησιαστικήν ἀκριβείαν ἀπαράθραστον. κα/θῶς ἐπορεύθησαν φρόνιμα καί οὕτως γεροντικά καί μετρημένα μέ τίν / προσήκουσα εὐλάβεια οἱ πατέρες τοῦ ἀγίου Ὁρους,³³ καί κατ' οὐδένα / τρόπον θέλησαν εἰς τό νά δεχθῶν τέτοιον νεωτερισμόν ἐσφαλισμένον, / καί νά ἀφήσουν τίν ἀλήθεια καί ὀρθόδοξον τάξιν τῆς ἐκκλησίας, τίν / ἀρχαιοπαράδοτον. καί ἀλλοῦ εἰς κάθε ἐπαρχίαν καί χώραν πρόπαλα / αὕτη φυλάττεται ἡ τάξις τῆς ἀγίας προσκομιδῆς, μέχρι τῆς σήμερον. / καί ἔτζη εἶναι τό κύριον

³¹ Ἰδέ, Ἀγαπίου ἱερομονάχου καί Νικοδήμου μοναχοῦ, *Πηδάλιον*, ἐκδόσεις Βασ. Ρηγοπούλου, χ.χ., σ. 292, ἐνθα καί ἐρμηνεία, καί Πρ. Ἀκανθοπούλου, *Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων καί Ἐκκλησιαστικῶν Νόμων*, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 86-87.

³² Ἰωάν. 1, 36.

³³. Ἴσως ἡ πλειονότης τῶν Ἁγιορειτῶν ἠκολούθη τίν παλαιάν τάξιν ἐν τῇ Ἱερᾷ Προσκομιδῇ.

καί ἀληθινόν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.
ὁ μεταγράψας τό παρόν τῇ ὑμετέρᾳ λογιότητι:
Νοτάριος³⁴ Λαρίσσης Γεώργιος

**ΣΥΝΟΔΙΚΟΝ ΕΠΓΡΑΦΟΝ ΤΟΥ ΟΙΚ. ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ
ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ Δ΄ ΤΟΥ ΜΟΓΙΛΛΑΛΟΥ³⁵**

ΠΑΡΘΕΝΙΟΣ

ἐλέω Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης
καί οἰκουμενικός πατριάρχης

+ Ὅσιώτατοι καθηγούμενοι τῶν ἱερῶν καί σεβασμίων μοναστηρίων τοῦ ἀγιωνύμου ὄρους καί λοιποί πατέρες οἱ ἐν αὐτοῖς συνασκούμενοι· χάρις εἴη ὑμῖν καί εἰρήνη ἀπό Θεοῦ. Ἐνταῦθα συνοδικῶς ἀναγνωσθέντος ἐγγχειριδίου τινός τοῦ παρ' ὑμῶν πεμφθέντος, ἐπί διαγνώσει τῶν αὐτόθι, ἐφάνη διαφωνίας ἔχειν ὑμᾶς καί ἀμφισβητήσεις· περὶ τοῦ ποία εἶναι ἄρα τὰ δεξιά τοῦ προσκομιζόμενου ἀγίου ἄρτου, ἐν τῇ ἱερᾷ προθέσει, ἐν οἷς δέον τίθεσθαι τὴν θεσπισίαν μερίδα τῆς Θεοτόκου· καί τινές μὲν ἐξ ὑμῶν διΰσχυρίζονται ταῦτα εἶναι τὰ πρὸς τὸ ἀριστερόν μέρος τοῦ ἱερέως, ὅπου καί τὴν μερίδα τεθέασι, κατὰ τὴν ἀρχαιοπαράδοτον συνήθειαν, ἄλλοι δ' αὖ ἀντιδιατείνονται καί τοῦμπαλιν φρονοῦσι, δεξιά τοῦ ἀγίου ἄρτου εἶναι λέγοντες τὰ πρὸς τὸ ἅγιον ποτήριον, οἷς καί τὴν μερίδα τῆς ἀειπαρθένου καί θεομήτορος, ἐνιδρύουσι, κατὰ τὴν ὑστερογενῆ τοῦ Εὐχολογίου ὑποτύπωσιν· κἀντεῦθεν στάσις προβαίνει μεταξύ τῶν τοιούτων ἀπαρεσκομένων ἀλλήλοις, καί ψέγουσιν ἑκατέρους ματαιολογοῦντες, ἀνευλόγως· καί γάρ, εἰς οὐδέν παραλυμαίνονται αἱ τῆς μερίδος διπλλαγμέναί θέσεις τὴν οὐσίαν ἢ τὴν δύναμιν ἢ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ζωοποιοῦ μυστηρίου, ἀλλ' ἄμφω δεξιά τε καί φίλαι διαγινώ(σκε)σθαι δύνανται, κατὰ διάφορον θεωρίαν τε καί διδασκαλίαν· ἀνθ' ὧν ἔδει μὲν οὖν ὑμᾶς δεξιῶς τὰ δεξιά ζητεῖν, ἀλλ' οὐκ ἄναντα καί κάπαντα φερομένους ἐρεσχελεῖν καί μάτην θορυβεῖσθαι· μᾶλλον γάρ ἁμαρτάνετε διαφερόμενοι ἐν τοῖς οὐ πάνυ διαφόροις, λέγοντες καί γράφοντες τὰ μὴ προσήκοντα, ἢ τὴν ἱεράν μερίδα παρ' ἑκατέρ' ἀναμφισβητήτως τιθέμενοι. Ὅθεν διοριστέον τό ποιπιτέον ὑμῖν, κατὰ τὴν

---

³⁴ Περί νοταρίων, ἰδέ: Παν. Μπούμπι, «Νοτάριος», *ΘΗΕ*, 9 (Ἀθῆναι 1966), στ. 597-598. Περί τοῦ νοταρίου Λαρίσσης Γεωργίου δὲν εὐρέθησαν πληροφορικὰ στοιχεῖα.

³⁵ Μανουὶλ Γεδεών, «Ἐτεροδιδασκαλία...», *ἔνθ. ἀν.*, σ. 598.

ὑμετέραν ἔφεσιν παραδιδόντες, εἰς ὄλοσχερῆ τοῦ σκανδάλου ἐκρίζωσιν, γράφομεν καὶ ἀποφανόμεθα συνοδικῶς, γνώμη καὶ τῶν παρευρεθέντων ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητῶν ἡμῶν ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν ἵνα, τοῦντεῦθεν, ἅπαντες ἱερουργούντες ἐν τοῖς ἱερεῖς αὐτόθι μοναστηρίοις τῆ μέν ὀψιμαθῆι τε καὶ ὑστερογενεῖ τῶν νέων εὐχολογίων ὑποτυπώσῃ περι τῶν δεξιῶν τοῦ ἀγίου ἄρτου οὐδαμῶς προσέχητε· εἰ γάρ καὶ οὐ πλημμελής δοκεῖ, οὐδ' ἐφάμαρτος τοῖς ὀπωσοῦν συνιστᾶν αὐτὴν διῆσχυριζομένοις, ἀλλ' οὖν ὡς αἰτίαν ἐπιφέρουσα στάσεως καὶ σκανδάλου πεπαύσθω· τῆς δέ πρεσβυτέρας συνηθείας ἔχεσθε καὶ κατὰ τὴν παράδοσιν τὴν προσκομιδὴν ἐκτελεῖτε· πᾶν γάρ τὸ ἀρχαιότητι διαφέρον αἰδέσιμον, κατὰ τὸν οὐρανοφάντορα· ἄλλως τε καὶ συνήθεια μακρῶ χρόνῳ δοκιμασθεῖσα καὶ ὑπὸ πολλῶν δεχθεῖσα τε καὶ στερχθεῖσα ἰσχυρόν τοῦ νόμου τόπον ἐπέχει καὶ ἀκλινης περισώζεσθαι πέφυκεν. Ἀρθήτωσαν τοιγαροῦν ἐκ μέσου ὑμῶν αἱ φιλονεικία καὶ συνέλθετε ἀλλήλοις, ἐνοειδῶς ἐκτελοῦντες, κατὰ τὴν πρόσταλα συνήθειαν, τὴν ἱεράν προσκομιδὴν, ὡς διείληπται, μετὰ τῆς ἐν Χριστῷ ἀστασιάστου ἀγάπης καὶ πνευματικῆς διαθέσεως, μηδενός τολμήσαντος ἄλλως ποιῆσαι, παρ' ὃ γράφομεν, καὶ παρακοῦσαι, ἐν βάρει ἀργίας ἀσυγγνώστου καὶ ἀλύτου ἀφορισμοῦ καὶ αἰωνίου τοῦ ἀπὸ Θεοῦ Παντοκράτορος. Οὕτω γενέσθω ἐξ ἀποφάσεως, ἵνα καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν.

αχξζ' ἐν μνὴ μαίῳ. Ἰνδικτιῶνος ε'.

+ ὁ Νικομηδείας Μεθόδιος	+ ὁ Ἡρακλείας Ματθαῖος
+ ὁ Κυζίκου Μητροφάνης	+ ὁ Χαλκηδόνος Γαβριὴλ
+ ὁ πρόεδρος Χίου Ἰγνάτιος	+ ὁ Παροναξίας Θεοφάνης
+ ὁ Μελενίκου Ζαχαρίας	+ ὁ Δέρκων Χρῦσανθος
+ ὁ Ναυπλίου Γεράσιμος	+ ὁ Μαρωνείας Ἄνανίας
+ ὁ Χαλδείας Γερμανός	